

Priekšlaicīga izglītības pamešana un izglītojamie ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām

Galīgais kopsavilkuma ziņojums

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

PRIEKŠLAICĪGA IZGLĪTĪBAS PAMEŠANA UN IZGLĪTOJAMIE AR FUNKCIONĀLIEM TRAUCĒJUMIEM UN/VAI SPECIĀLĀM IZGLĪTĪBAS VAJADZĪBĀM

Galīgais kopsavilkuma ziņojums

Eiropas Speciālās un iekļaujošās izglītības aģentūra (Aģentūra) ir neatkarīga pašpārvaldes organizācija. Aģentūru līdzfinansē tās dalībvalstu izglītības ministrijas un Eiropas Komisija, un to atbalsta Eiropas Parlaments.

Līdzfinansē Eiropas
Savienības programma
"Erasmus+"

Eiropas Komisijas atbalsts šīs publikācijas tapšanai nav uzskatāms par tāda satura apstiprinājumu, kas atspoguļo vienīgi autora uzskatus, un Komisijai nevar uzlikt atbildību par tajā ietvertās informācijas jebkuru iespējamo izlietojumu.

Jebkuras privātpersonas šajā dokumentā izteiktie uzskati ne vienmēr atspoguļo Aģentūras, tās dalībvalstu vai Komisijas oficiālos viedokļus.

Redaktors: Gerijs Skvairs (Garry Squires)

Dokumentu ir atļauts citēt, skaidri norādot informācijas avotu. Atsauce uz šo ziņojumu ir noformējama šādi: Eiropas Speciālās un iekļaujošās izglītības aģentūra, 2017. gads. *Priekšlaicīga izglītības pamešana un izglītojamie ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām: galīgais kopsavilkuma ziņojums.* (G. Squires, red.). Odense, Dānija

Lai nodrošinātu plašāku pieejamību, šis ziņojums elektroniskā formātā 25 valodās ir izlasāms Aģentūras tīmekļa vietnē: www.european-agency.org

Šis ir oriģinālā angļu valodas teksta tulkojums. Ja radušās šaubas par tulkojumā esošās informācijas precizitāti, lūdzu, skatiet oriģināltekstu angļu valodā.

ISBN: 978-87-7110-678-7 (elektroniskā versija)

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2017

Sekretariāts
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Tālr.: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Birojs Briselē
Rue Montoyer, 21
BE-1000 Brussels Belgium
Tālr.: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

SATURS

IEVADS	5
PAMATINFORMĀCIJA	6
KONSTATĒJUMI	6
Priekšlaicīgas izglītības pamešanas problēmas definēšana un salīdzināšana, to izmantojot kā iznākumu	7
Priekšlaicīgas izglītības pamešanas modelēšana kā process, kas ietver kompleksu, savstarpēji saistītu spēku kopumu	9
Uzraudzības un agrīnās brīdināšanas sistēmas	13
IETEIKUMI	15
PROJEKTA IZNĀKUMI	18

IEVADS

Priekšlaicīga izglītības pamešana ir vispārēji definēta kā parādība, kad jaunieši pārtrauc formālo izglītību pirms vidējās izglītības otrā posma pabeigšanas. Eiropas Savienība (ES) ir izvirzījusi mērķi līdz 2020. gadam samazināt priekšlaicīgu izglītības pamešanu līdz 10 % visās dalībvalstīs.

Laikā no 2015. gada līdz 2016. gadam Eiropas Speciālās un iekļaujošās izglītības aģentūra (turpmāk tekstā — Aģentūra) īstenoja projektu par priekšlaicīgu izglītības pamešanu. Projekta pirmā daļa ietvēra literatūras pārskatu, lai iepazītos ar Eiropā veiktajām, salīdzinoši pārskatītajām izpētēm. Kļuva skaidrs, ka informācija literatūras avotos par pētījumiem Eiropā bija ierobežota. Tika pieņemts lēmums iekļaut literatūru no visas pasaules, galvenokārt no Amerikas Savienotajām Valstīm un Austrālijas, kur priekšlaicīgai izglītības pamešanai ir ilgāka politiskā vēsture un kur tā ir bijusi uzmanības centrā. Literatūra, kurā priekšlaicīga izglītības pamešana saistīta ar izglītojamiem ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām, nav pietiekami izstrādāta. Tomēr ir skaidrs, ka izglītojamiem ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām ir īpaši liels risks priekšlaicīgi pamest izglītību. Tā rezultātā tika sagatavots pirmais projekta ziņojums, kurā izklāstīts, kā tika veikta literatūras izvērtēšana, un minēti galvenie konstatējumi (Eiropas Aģentūra, 2016. gads).

Projekta otrajā daļā tika salīdzināta ES politika ar noteikto literatūru. Otrajā ziņojumā tika pētīts, cik lielā mērā ES politika atspoguļo literatūrā atrodamos pierādījumus (Eiropas Aģentūra, 2017. gads). Ziņojumā secināts, ka politika kopumā atbilst izpētes konstatējumiem.

Literatūras apskats un tā paredzētais atspoguļojums politikā izraisīja divu pieeju apvienošanu. Tādējādi tika izstrādāts modelis, ko var izmantot dalībvalstīs, lai saprastu, kas notiek katrā no tām. To var arī izmantot vietējā līmenī, lai palīdzētu lēmumu pieņēmējiem iesaistīt ieinteresētās personas un izstrādāt politiku priekšlaicīgas izglītības pamešanas samazināšanai. Šī pieeja novērš atšķirības starp terminu “priekšlaicīga izglītības pamešana” un “izglītojamie ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām” definīcijām. Tā ļauj apsvērt izpētes konstatējumu, kas varētu būt specifiski vietai, kurā tika veikta izpēte, pārnesamību.

Šajā galīgajā kopsavilkuma ziņojumā ir izklāstīti galvenie pierādījumi un idejas. Tas atkārtoti piedāvā modeli priekšlaicīgas izglītības pamešanas apsvēršanai, kas attīstījies no pirmajiem diviem ziņojumiem, kā arī politikas veidotājiem paredzētus galvenos ieteikumus.¹

¹ Lai šis kopsavilkuma ziņojums nebūtu pārāk apjomīgs, tas neietver atsauces uz pamata literatūru, jo tās ir plašas. Divos oriģinālajos ziņojumos ir iekļauts pilns literatūras un politikas dokumentu saraksts (Eiropas Aģentūra, 2016. gads, 2017. gads).

PAMATINFORMĀCIJA

Pastāv vienprātība, ka vidējās izglītības otrā posma pabeigšana ir izšķiroša, lai nodrošinātu individuālās dzīves iespējas, labklājību, veselību un nodarbinātību, kā arī samazinātu sociālās atstumtības risku. Vidējās izglītības otrā posma pabeigšanas līmenis ES dalībvalstīs ir atšķirīgs, un priekšlaicīgas izglītības pamešanas rādītājs 2014. gadā ir no 4,4 % līdz 21,9 %. Priekšlaicīgas izglītības pamešanas samazināšana ir noteikta kā prioritāte, kuras mērķis ir līdz 2020. gadam panākt šīs problēmas samazinājumu līdz 10 % visās dalībvalstīs. Ir zināmi pierādījumi tam, ka šā mērķa sasniegšanā ir vērojams progress, un vidējā vērtība 14,3 % 2009. gadā ir samazinājusies līdz 11,1 % 2015. gadā. Izglītojamie ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām tiek uzskatīti par neaizsargātiem pret priekšlaicīgu izglītības pamešanu, un dalībvalstīm tas rada papildu izaicinājumus. Palīdzība izglītojamiem ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām un viņu skolas pabeigšanas rādītāju uzlabošana atbilstu plašākam UNESCO ilgtspējīgas attīstības mērķim izglītībā (IAM 4) līdz 2030. gadam.

KONSTATĒJUMI

Projektā tika izmantota esošā literatūra par izglītojamiem ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām, kas tika salīdzināta ar ES politikas dokumentiem, lai izpētītu problēmas, ar kurām saskaras politikas veidotāji, izstrādājot pasākumus priekšlaicīgas izglītības pamešanas samazināšanai. Šie konstatējumi liecina, ka:

- ir grūtības vienoties par kopējām definīcijām un tās piemērot;
- priekšlaicīgu izglītības pamešanu ir jāuzskata par procesu kopumu izglītojamā dzīvē, nevis iznākumu;
- dažādas izglītojamo apakšgrupas var saskarties ar priekšlaicīgu izglītības pamešanu, un katrs no viņiem ir pakļauts dažādiem riskiem un aizsargājošiem faktoriem;
- politikā noteiktās darbības ir sadalītas tajās, kuras vērstas uz profilaksi, iejaukšanos vai kompensāciju;
- rīcībai jābūt vērstai uz dažādiem līmeņiem, un tajā ietilpst uzsvars uz skolas labiekārtošanu, izglītojamā iesaistīšanos un motivāciju, kā arī uzsvars uz izglītojamo dzīves plašākiem sociālajiem aspektiem.

Konstatējumi tika izmantoti, lai izstrādātu modeli, ar kuru sniegt informāciju lēmumu pieņemšanas procesā ES, valsts un vietējā līmenī.

Priekšlaicīgas izglītības pamešanas problēmas definēšana un salīdzināšana, to izmantojot kā iznākumu

Priekšlaicīgas izglītības pamešanas problēmas novērtēšana un salīdzināšana dalībvalstīs rada izaicinājumus. Dažādās valstīs ir atšķirīgs vecums, kurā jaunieši var likumīgi pamest formālo izglītību — sākot no 14 līdz 18 gadu vecumam. Estêvão un Álvares (2014) nošķir formālās un funkcionālās definīcijas. Formālās definīcijas pamatojas uz tiesību aktos noteikto skolas pamešanas vecumu; savukārt funkcionālās definīcijas priekšlaicīgu izglītības pamešanu attiecina uz skolas pamešanu bez atbilstošām prasmēm un kvalifikācijas, lai veiksmīgi iegūtu darbu, neatkarīgi no vecuma, kad tiek pamesta izglītība. Tas nodrošina dažādas iespējas, kā skaitīt priekšlaicīgas izglītības pamešanas gadījumus:

- tie, kas pamet skolu, pirms viņiem to ir atļauts darīt konkrētās dalībvalstīs saskaņā ar tiesību aktiem;
- tie, kas pamet skolu bez atbilstošas kvalifikācijas, lai varētu iestāties darbā;
- tie, kas paliek skolā, līdz sasniedz skolas beigšanas vecumu, bet viņiem joprojām nav atbilstošas kvalifikācijas.

Sākotnēji var šķist, ka īpaši izglītojamiem ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām ir tendence pamest skolu bez atbilstošas kvalifikācijas neatkarīgi no skolas beigšanas vecuma, un, visticamāk, viņus var klasificēt kā “jauniešus, kuri nav nodarbināti, neiegūst izglītību vai neapmeklē apmācības” (NEET). Tomēr tas ir atkarīgs no tā, kuras izglītojamo grupas ietver izglītojamo ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām kategorija. Dažās valstīs ir plaša termina “izglītojami ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām” interpretācija, kurā iekļauti arī izglītojami ar nepietiekamām sekmēm, savukārt citās valstīs šis termins ietver tikai tos, kam ir ievērojamas grūtības. Acīmredzams ir arī tas, ka dažām sociālajām grupām ir nesamērīgi lielāka iespēja tikt identificētām kā izglītojami ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām. Tās ietver izglītojamus no mazākumtautībām, ar sliktu ekonomisko situāciju un sociālo stāvokli vai no nelabvēlīgas vides. Tas ir atgādinājums, ka izglītojami ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām nav homogēna grupa un viņiem ir atšķirīgas mācīšanās un sociālās vajadzības.

Jāuzmanās, domājot par to, ko nozīmē “atbilstoša kvalifikācija” un kādi nodarbinātības vai tālākās izglītības veidi ir paredzēti. Pastāv zināmi pierādījumi par konkrētām izglītojamo ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām grupām, kurām ir standarta pārejas ceļi starp vidējo un pēcvidusskolas izglītību, kas koncentrējas uz konkrētu kvalifikāciju neatkarīgi no izglītojamo spējām vai centieniem. Tādējādi viņi pabeidz izglītību bez atbilstošas kvalifikācijas, kas nepieciešama, lai vēlāk varētu iegūt

darbu, vai arī pirms kvalifikācijas iegūšanas viņi vairs neiesaistās mācību procesā. Vairākos pētījumos ir atklāts, ka izglītojamiem ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām pāreja ir izaicinošāka nekā viņu vienaudžiem, un tas izraisa paaugstinātu priekšlaicīgas izglītības pamešanas risku vai zemāku kvalifikāciju līmeni.

ES definīcija priekšlaicīgai izglītības pamešanai, ko izmanto Eurostat, šķiet, arī ir funkcionāla, jo tajā noteikta vidējās izglītības otrā posma pabeigšana (1. izcēlums).

Eiropas Savienība priekšlaicīgi izglītību pametušos definē kā jauniešus vecumā no 18 līdz 24 gadiem, kas ieguvuši tikai vidējās izglītības pirmā posma izglītību vai zemāku izglītību un kas vairs neturpina izglītību vai apmācību.

Tāpat priekšlaicīgi izglītību pametušie ir tie, kuri ir ieguvuši tikai pirmsskolas izglītību, pamatskolas izglītību, vidējās izglītības pirmā posma izglītību vai vidējās izglītības otrā posma izglītību, kas ir īsāka par 2 gadiem (Eiropas Komisija, 2011. gads).

1. izcēlums Eiropas Savienības definīcija, ko izmanto Eurostat

Eurostat definīcija ir pragmatisks risinājums, lai risinātu problēmas, kas saistītas ar priekšlaicīgas izglītības pamešanas novērtēšanu dalībvalstīs, nosakot vienotu vidējās izglītības otrā posma mēru. Priekšrocība ir tajā, ka atsevišķas valstis var novērtēt jebkādu to veicamo pasākumu ietekmi, lai mazinātu priekšlaicīgu izglītības pamešanu. Tomēr dažas dalībvalstis uzskata, ka priekšlaicīga izglītības pamešana nozīmē izglītības pamešanu pirms vidējās izglītības otrā posma pabeigšanas, savukārt citām valstīm tas nozīmē, ka skolā nav iegūta atbilstoša kvalifikācija. Sarežģītāks salīdzinājums — dažādām valstīm ir atšķirīga skolas beigšanas kvalifikācija ar dažādu izglītojamo samēru, no kuriem tiek sagaidīta šīs kvalifikācijas iegūšana. ES Izglītības ministru padome 2003. gadā uzsvēra nepieciešamību pēc atbilstošām kvalifikācijām, lai “nodrošinātu pilnīgu nodarbinātību un sociālo kohēziju” (Eiropas Savienības Padome, 2003. gads, 4. lpp.). Centienus panākt vienotu mēru sarežģī dažādas administrācijas, kas savām vajadzībām piemēro atšķirīgas definīcijas. Līdz ar to ne visas dalībvalstis izmanto Eurostat definīciju.

Vēl viena problēma rodas jēdziena “vairs neturpina izglītību vai apmācību” dēļ. Šis jēdziens ir līdzīgs NEET, kas tiek izmantots vairākās dalībvalstīs. Tomēr, lai gan NEET skaits varbūt pārklājas ar priekšlaicīgi izglītību pametušo jauniešu skaitu, šīs grupas nav gluži vienādas. NEET kategorijai arī ir grūti panākt vienotu definīciju, un dažās valstīs ir vērojamas NEET kategorijas apakšgrupas.

Dažādām dalībvalstīm ir acīmredzamas grūtības definēt priekšlaicīgu izglītības pamešanu. Tomēr vispārējam mērķim samazināt priekšlaicīgu izglītības pamešanas līmeni visiem skolēniem palīdz mēģinājums izveidot vienotu mēru, pēc kuras var noteikt to izglītojamo skaitu, kuri saskaras ar priekšlaicīgu izglītības pamešanu. Šādā veidā priekšlaicīga izglītības pamešana tiek definēta kā rezultāts — tas ir mērs to izglītojamo skaitam, kuri pamet izglītību. Tādējādi definīcija nepaskaidro, kāpēc viņi pamet izglītību. Izpratne par to, kāpēc izglītojamie agri pamet izglītību, var palīdzēt virzīt politiku un informēt par veicamajām darbībām.

Tāpat literatūrā tiek izmantoti dažādi termini, kas attiecas uz priekšlaicīgu izglītības pamešanu, piemēram, “atskaitīšana”, “izstumšana”, “izvilkšana”, “izkrišana”, “izzušana”, “aizmukšana”, “atteikšanās”, “agrīna aiziešana” un “nepabeigšana”. Šie termini tiek izmantoti dažādos veidos, un daži autori tos izmanto, lai apzīmētu priekšlaicīgu izglītības pamešanu. Citi autori lieto terminus veidā, kas liecina par to, ka starp dažādām izglītojamo apakšgrupām var rasties dažādi procesi, kas dažādos veidos noved pie priekšlaicīgas izglītības pamešanas. Tas nozīmē, ka priekšlaicīga izglītības pamešana ir daudzpusīga parādība, kas prasa atšķirīgu rīcību attiecībā uz dažādām izglītojamo grupām.

Priekšlaicīgas izglītības pamešanas modelēšana kā process, kas ietver kompleksu, savstarpēji saistītu spēku kopumu

Ja priekšlaicīga izglītības pamešana ir iznākums dažādiem procesiem, kas dažādiem cilvēkiem darbojas dažādos veidos, tad šķiet, ka neviena darbība nenovērsīs priekšlaicīgu izglītības pamešanu. Drīzāk ir jāņem vērā procesi, kuru rezultātā daži izglītojamie veiksmīgi iziet vidējās izglītības otro posmu, kamēr citi izglītojamie to nevar izdarīt. Šo sarežģīto procesu izprašanai par noderīgu atzīstama spēka lauka analīze, kuru izstrādāja Kurts Levins (Kurt Lewin) (1943). Katru konkrētu izglītojamo ietekmē dažādi spēki. Daži mudina izglītojamo sasniegt vēlamo iznākumu, iegūstot vidējās izglītības otrā posma izglītību; citi spēki virzās pretējā virzienā un noved pie priekšlaicīgas izglītības pamešanas. Spēkus, kas vērsti uz priekšlaicīgu izglītības pamešanu, var uztvert kā risku kopumu, kas darbojas skolas organizācijas, paša izglītojamā vai izglītojamā situācijas līmenī vai arī izglītojamā un skolas mijiedarbības līmenī. Otrajā ziņojumā tika tematiski sagrupēti riska faktori, aptverot virkni tēmu, kuriem jāpievērš uzmanība (papildinformāciju par riskiem skatiet Eiropas Aģentūras 1. pielikumā, 2017. gads).

Skolas organizācijas līmenī uzmanība tika vērsta uz skolas disciplīnu, skolotāju, izglītības programmu un skolu vietējās sabiedrības ietvaros. Ja šajās jomās vērojamas problēmas, tās ietekmē skolas rīcību, kuru dēļ izglītojama tiek izstumta no izglītības. Šo pamatā esošo procesu sauc par **izstumšanu**. Paša izglītojamā vai izglītojamā situācijas līmenī uzmanība tika vērsta uz finansēm, ģimeni, nodarbinātību, veselību un vienaudžiem. Parasti tie ir spēki, kas izvelk izglītojamo no skolas, un šis process ir pazīstams kā **izvilkšana**. Uzsvars, kas atspoguļo mijiedarbību starp izglītojamo un skolu, atspoguļo tos riskus, kas noved pie izglītojamā pakāpeniskas izkrišanas no izglītības. To sauc par **izkrišanu**. Šajā jomā uzmanība tiek pievērsta sasniegumiem mācībās, motivācijai un piederības sajūtai skolā.

Ja apzināties, ka pastāv trīs dažādi procesi ar dažādiem riskiem dažādām personām, ir iespējams izstrādāt darbības, lai samazinātu priekšlaicīgu izglītības pamešanu, aptverot trīs galvenās jomas. Tie ir procesi, kas:

- palīdz labiekārtot skolu;
- saistīti ar izglītojamo dzīves uzlabošanu ārpus skolas;
- ir vērsti uz izglītojamo mācību sasniegumu, motivācijas un piederības sajūtas skolā uzlabošanu.

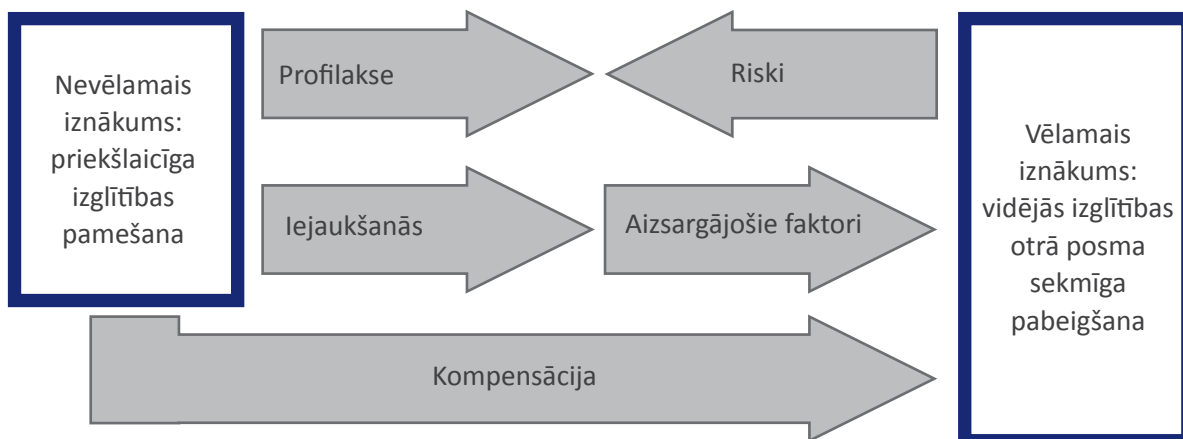
Tomēr, neskatoties uz šiem riska faktoriem, ir daži izglītojamie, kuri gūst panākumus. Tāpēc ir jābūt aizsargājošo faktoru kopumam, kas darbojas pretējā virzienā. Piemēram, dažiem izglītojamiem ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām tas varētu būt iekļaujošs skolas ētoss, kurā ir labas attiecības starp skolotājiem un izglītojamiem, ir uzsvars izglītības programmai, kas atbilst izglītojamo vajadzībām, ir iesaistīšanās ar vecākiem, kas atbalsta skolu un palīdz motivēt izglītojamo ar iedrošinājumu, un ģimenei ir pietiekami daudz ekonomisko resursu, lai izglītojama varētu turpināt izglītību.

Katram atsevišķam izglītojamajam teorētiski ir iespējams novērot riskus un aizsargājošos faktorus, un pēc tam izprast priekšlaicīgas izglītības pamešanas iespējamību. Šķiet, ka izpratne par riskiem un aizsargājošajiem faktoriem iedzīvotāju līmenī mudinās veikt darbības dažādos līmeņos (valsts, skolas, ģimenes, personas). ES politikā iespējamo darbību veidi tiek grupēti kā profilakse, iejaukšanās vai kompensācija. Dažādi autori šos trīs terminus izmanto dažādi. Šajā ziņojumā tie izprotami šādi:

- profilakse ir saistīta ar risku paredzēšanu un rīcību pirms to rašanās;
- iejaukšanās nozīmē piekrišanu tam, ka pastāv riski, bet tos jāmēģina pārvarēt vai jāuzlabo aizsargājošie faktori;
- kompensācija attiecas uz situāciju, kad izglītība nav iegūta un tā sniedz vēl vienu mācīšanās iespēju vai palielina mūžizglītības iespējas.

Risku, aizsargājošo faktoru, profilakses, iejaukšanās un kompensācijas mijiedarbību var attēlot modeli, ko var izmantot vietējā vai valsts līmenī, lai noteiktu konkrētos spēkus un darbības, kas mazinātu priekšlaicīgu izglītības pamešanu. Tas tika parādīts otrajā ziņojumā, un šajā dokumentā to var apskatīt 1. attēlā.

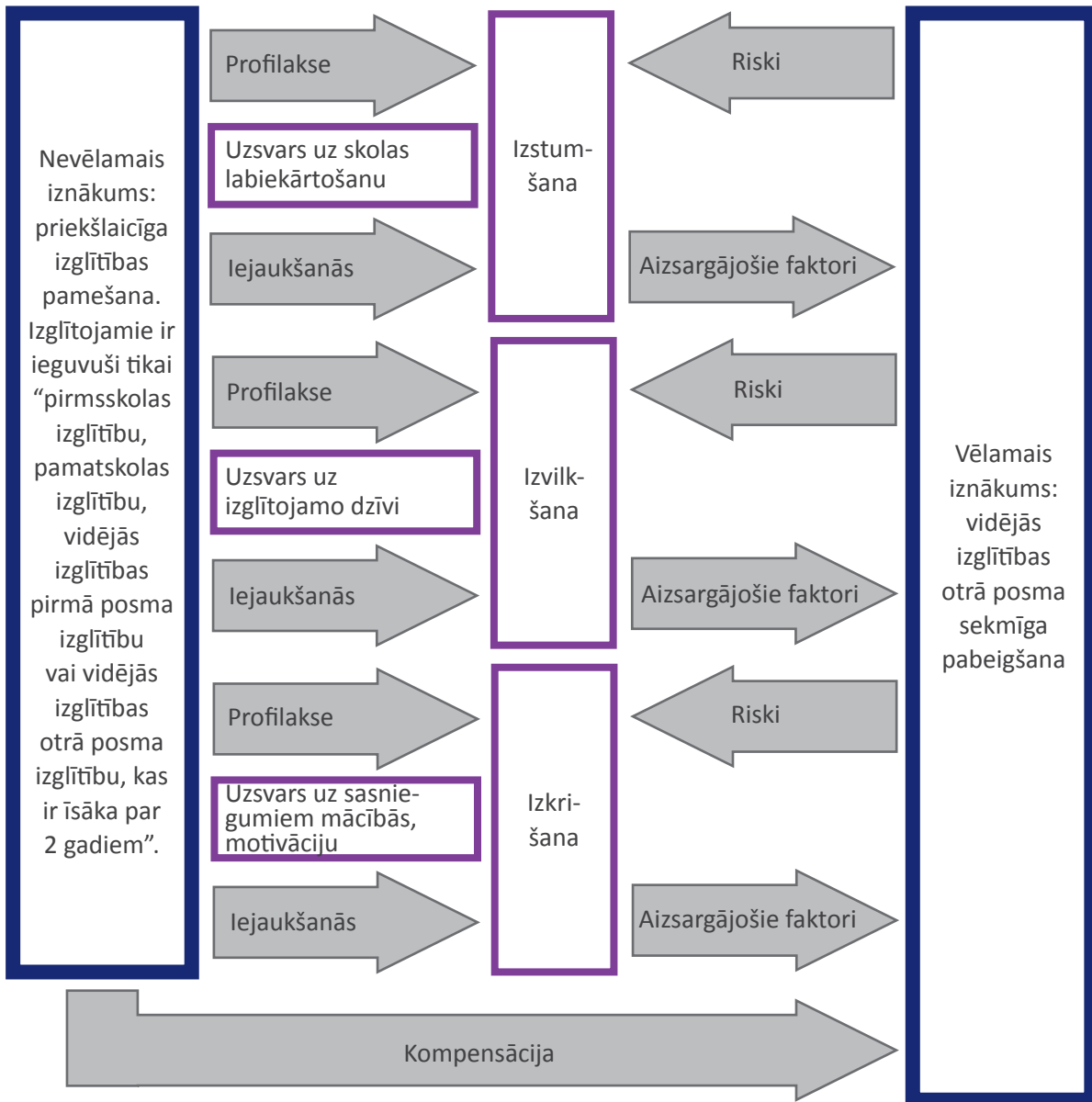

1. attēls. Spēki, kas mudina un attur priekšlaicīgi pamest izglītību (avots: Eiropas Aģentūra, 2017. gads, 20. lpp.)

Kā jau tika paskaidrots, problēmas pamatā ir dažādi procesi (izstumšana, izvilkšana un izkrišana). Tie darbojas dažādos līmeņos (skolas organizācijas, paša izglītojamā vai izglītojamā situācijas, izglītojamā un skolas mijiedarbības līmenī). Tas nozīmē, ka modeli var atkārtot katram procesam un līmenim.

2. attēls. Priekšlaicīgas izglītības pamešanas jomā iesaistīto spēku un procesu modelis (avots: Eiropas Aģentūra, 2017. gads, 22. lpp.)

Modeļa mērķis ir būt pielāgojamam, mudinot domāt par trim galvenajiem procesiem un ar tiem saistītajiem riskiem un aizsargājošiem faktoriem, kas saistīti ar aplūkojamās politikas

līmeni (starptautisko, valsts, vietējo vai skolas). Pēc tam tas var radīt virkni pielāgotu darbību, kuru mērķis ir: plašāka sabiedrības uzmanības vēršana uz jautājumiem, kas ietekmē izglītojamo dzīvi, skolas labiekārtošana vai atsevišķs uzsvars uz sasniegumiem mācībās, uzlabotu motivāciju un labāku iesaistīšanos izglītībā.

Lai gan modelis mudina domāt par katru no šiem trim procesiem (izstumšanu, izvilkšanu, izkrišanu), tas nenozīmē, ka uz atsevišķu izglītojamo attiecas tikai viens process. Tas ir pretrunā ar Eiropas Parlamenta pētījumu (2011. gads), kurā uzsvērtas atšķirīgas izglītojamo apakšgrupas. Iespējams, ka izglītojamais visas dzīves un izglītības laikā ir pakļauts visu trīs procesu kompleksai mijiedarbībai (piemēru skatiet Eiropas Aģentūra, 2017 gads, 23. lpp.).

Šis kopsavilkuma ziņojums sakrīt ar Kofīlda (Coffield) (1998) viedokli, ka svarīgāk ir vērst uzmanību uz darbībām, kas saistītas ar iekļaušanos un profilaksi, nevis kompensāciju. Neskatoties uz to, ir izstrādātas dažas iespaidīgas kompensācijas pieejas, piemēram, Youthreach Īrijā, kas, šķiet, pievēršas to izglītojamo vajadzībām, kuri ir izkrituši no vispārējās izglītības. Citi autori norāda, ka kompensācija var arī būt izdevīga tiem izglītojamajiem, kuri tikuši "izvilkti" no izglītības viņu personīgajā dzīvē esošo notikumu dēļ. Tie var būt finansiāli iemesli, ģimene, aprūpe, attiecības vai vecāku atbildība.

Uzraudzības un agrīnās brīdināšanas sistēmas

Priekšlaicīgas izglītības pamešanas problēmas definēšana attiecībā uz iznākumiem atvieglo uzraudzību visās dalībvalstīs. Tas ļauj izprast problēmas vispārējo apjomu un novērtēt politiku un darbības. Šis vienkāršais skaitījums liecina, ka priekšlaicīga izglītības pamešana visā Eiropā ir mazinājusies, un šis skaits tuvojas 2020. gada mērķī noteiktajam. Tomēr vienkāršām uzraudzības sistēmām ir ierobežota vērtība, ņemot vērā sarežģītos procesus, kas ir priekšlaicīgas izglītības pamešanas pamatā. Tās neļauj uzraudzīt dažādas izglītojamo ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām grupas vai katras valsts dažādos reģionus. Eiropas Savienības Padome atbalsta plašu rādītāju klāsta izstrādi, izmantojot piecus galvenos datu izmantošanas veidus:

- agrīna izglītojamo, kas pakļauti priekšlaicīgas izglītības pamešanas riskam, atklāšana;
- izglītības trūkumu kritēriju un rādītāju noteikšana;
- izpratne par priekšlaicīgas izglītības pamešanas iemesliem;
- datu izmantošana dažādos politikas līmeņos, lai vadītu politikas izstrādi;
- vadlīniju un atbalsta nodrošināšana skolās.

Priekšlaicīgas izglītības pamešanas riskam pakļautajiem izglītojamajiem ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām ir izstrādātas agrās brīdināšanas

sistēmas, kas tiek īstenotas daudzās ASV skolu apgabalos. Līdzīgas sistēmas tiek izmantotas Eiropā. Šīs sistēmas parasti ietver kognitīvus un uzvedības pasākumus un vērš uzmanību atsevišķiem izglītojamiem, potenciāli uzlabojot atbalstu un samazinot ietekmi, ko rada “izkrišana” no skolas. Tomēr 2. attēlā norādīts, ka ir vajadzīgs plašāks rādītāju kopums, lai aptvertu dažādus riska faktoros, kas saistīti ar dažādiem riskiem un izstumšanas, izvilkšanas un izkrišanas procesiem, lai informētu par darbībām, kas saistītas ar profilaksi un iejaukšanos. Tas varētu novest pie uzraudzības sistēmām, kuru pamatā ir:

- valsts un izglītības sistēmas līmeņa faktoru pasākumi, piemēram, skolas pabeigšanas rādītāji, izglītojamo, kurām ir atšķirīga izcelsme, tostarp ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām, grupu sniegums, sociālās nevienlīdzības līmeņi un darba tirgus stāvoklis. Tie sniedz zināmas norādes par izglītojamo plašāku sociālo izcelsmi, kā arī izglītības iznākumu atšķirīgajiem rādītājiem;
- vietēja līmeņa un skolas uzmanības centrā esošie pasākumi, piemēram, atsevišķu skolu sniegums, iekļaušanās līmenis, skolotāju un izglītojamo attiecības, mācīšanas un mācīšanās kvalitāte, kā arī mācību programmas un izvēles;
- mēri ar uzsvaru uz izglītojamā dzīvi, piemēram, tie pasākumi, kas novērtē apmeklējumu, iesaistīšanos skolā, emocionālo ietekmi, izzināšanas spējas, sasniegumus, motivāciju, piederības sajūtu, izglītojamā pārmaiņas vai pārmaiņas ģimenes apstākļos un izglītojamo viedokļus un centienus.

IETEIKUMI

Otrajā ziņojumā (Eiropas Aģentūra, 2017. gads) tika iekļauti politikas veidotājiem paredzēti ieteikumi. Tie ir atkārtoti šeit:

1. Pašreizējie politiskie centieni attiecībā uz priekšlaicīgu izglītības pamešanu ir daudzsoļi. Par noderīgiem uzskatāmi centieni skaidri definēt priekšlaicīgu izglītības pamešanu, lai izveidotu uzraudzības sistēmas (valsts, vietējā un izglītojamā līmenī), kas noteiktu problēmas apmēru un jebkādu iejaukšanos ietekmes, kā arī padarītu definīcijas un rādītājus noderīgus starpvalstu salīdzinājumos. Politikas veidotāju galvenais uzdevums ir paplašināt šos centienus valsts un Eiropas līmenī, lai visām Eiropas valstīm būtu atbilstošs pamats politikas iejaukšanās pasākumu izstrādei.
2. Tajā pašā laikā, kad tiek paplašināts pašreizējo uzraudzības sistēmu pārklājums, ir pietiekams pamats tam, lai šīs sistēmas padarītu jutīgākas pret izglītības atstumtības situāciju. Rīcības pamatā ir iecere atsācīties no vienrindu definīcijām un atsevišķiem rādītājiem. Jāņem vērā arī saikne starp priekšlaicīgu izglītības pamešanu un citiem

mazāk optimālajiem izglītības iznākumiem jeb kompleksajiem procesiem, kuru dēļ tiek priekšlaicīgi pamesta izglītība, kā arī jāņem vērā dažādie veidi, kā dažādas grupas un izglītojamie saskaras ar priekšlaicīgu izglītības pamešanu.

Tas ir iespējams, ja politikas veidotāji domā par uzlabotākas uzraudzības sistēmas izstrādāšanu. Ideālā gadījumā šādām sistēmām būtu jāreģistrē virkne izglītības iznākumu (sasniegumi, jaunas izglītības pieredzes gūšana, nodarbinātības iznākumi utt.), un tas jādara atsevišķa izglītojamā līmenī. Sistēmām jāspēj saistīt iznākumu datus ar datiem par izglītojamo “izcelsmi un izglītības pieredzi”.

3. Uzlabotas uzraudzības sistēmas valsts līmenī ir tikai daļa no atbildes. Dažādiem izglītības sistēmu līmeņiem ir jābūt labi informētiem par to, kas notiek ar izglītojamiem, par kuriem viņi ir atbildīgi. Jo īpaši skolām ir jāzina, kas notiek ar izglītojamiem, ar kādiem riskiem viņi saskaras, kādus izglītības iznākumus viņi sasniedz un kā viņi reaģē uz iejaukšanos. Tāpēc politikas veidotājiem jāpalīdz skolām un citiem sistēmas līmeņiem izveidot un izmantot savas uzraudzības sistēmas. Daudzās skolās nepieciešamie dati jau būs pieejami, taču tie var būt izklaidēti dažādās vietās un tiem var piekļūt dažādi skolotāji un citi speciālisti. Tādēļ lielā mērā viens no galvenajiem uzdevumiem ir vākt datus un atbalstīt skolas, lai tās saprastu, kā vislabāk izmantot jau pieejamos datus.

4. Uzraudzības sistēmas ir vērtīgas tikai tad, ja tās veido pamatu efektīviem iejaukšanās procesiem. Pētījuma rezultāti skaidri norāda, ka šādiem iejaukšanās procesiem jābūt plašiem. Maz ticams, ka vienreizēja iejaukšanās, kas tiek veikta tikai tad, ja priekšlaicīgas izglītības pamešanas risks ir augstā līmenī, būs adekvāta, lai būtiski samazinātu priekšlaicīgas izglītības pamešanas gadījumu skaitu vai saistītu jebkādu samazinājumu ar jēgpilnu izglītības iznākumu uzlabošanu. Iejaukšanos jāīsteno visas izglītojamo dzīves laikā, lai aptvertu ne tikai visus viņu izglītības pieredzes aspektus un izglītības programmas, bet arī ģimeņu un sabiedrības faktoros, kas apdraud izglītojamos. Kad riski kļūst acīmredzami, viņiem jāiekļauj ne tikai iejaukšanās, bet arī profilakses pasākumi, lai novērstu riskus, kas rodas vispirms.

Šādu iejaukšanās procesu konceptualizēšana un šķirošana ir politikas veidotāju galvenās problēmas. Izstrādātais modelis kaut kādā veidā piedāvā konceptuālu sistēmu, kurā var tikt izstrādāti iejaukšanās procesi. Tomēr ir skaidrs, ka daudzi izglītības politikas, kā arī plašākas sociālās politikas, aspekti ir iesaistīti priekšlaicīgas izglītības pamešanas novēršanā. Dažādu ministriju nodaļu koordinēšana ir ievērojams izaicinājums. Tomēr šo problēmu var mazināt, izmantojot politiku, kas vērsta uz priekšlaicīgas izglītības pamešanas novēršanu, jo tā ir daļa no plašākiem politiskiem centieniem uzlabot izglītības iznākumus un samazināt izglītības nevienlīdzību un

atstumtību. Priekšlaicīgas izglītības pamešanas gadījumu samazināšana nav tikai *vēl viena* politikas prioritāte, bet ir šo plašāko politikas pasākumu iznākums.

Politikas veidotājiem jo īpaši varētu būt noderīgi mainīt viņu centienus novērst priekšlaicīgas izglītības pamešanas gadījumus kā neatkarīgu iznākumu, ko vērtē pēc kvalifikācijas un/vai pamešanas punktiem. Tā vietā viņi varētu vērst uzmanību uz funkcionālu izpratni par šo parādību. Citiem vārdiem sakot, galvenais jautājums nav tas, cik daudz jauniešu pamet skolu pirms vairāk vai mazāk patvaļīgi noteikta laika, bet cik daudzi pamet skolu, pirms viņi ir pietiekami nodrošināti, lai veiksmīgi darbotos pieaugušo pasaulē. Tas rada būtiskākus jautājumus par izglītības sistēmu mērķiem un to efektivitāti šo mērķu sasniegšanā.

5. Tāpat kā uzraudzības sistēmām jābūt īstenotām visos izglītības sistēmu līmeņos, tā arī efektīviem ieviešanas procesiem jābūt īstenotiem visos līmeņos — arī skolās. Atsevišķas valsts iniciatīvas, visticamāk, sasniegs salīdzinoši maz mērķu, ja vien tās tiks iekļautas centienos uzlabot visu izglītības sistēmas līmeņu kvalitāti un efektivitāti, kā arī vietējos, skolas un klases centienos nodrošināt, ka katram izglītojamam ir jēgpilnas iespējas būt sekmīgam. Tādēļ politikas veidotāju galvenais uzdevums ir atbalstīt skolas un citus sistēmas līmeņus, lai veiktu šo uzdevumu.

6. Pierādījumu bāze par izglītojamajiem ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām un priekšlaicīgu izglītības pamešanu ir mazāk būtiska, nekā varētu vēlēties. Tomēr tas, ko tā parāda, ir ļoti līdzīgs vispārējās izglītības pierādījumiem. Politikas veidotājiem ir taisnība, ka izglītojamie ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām ir uzskatāmi par riska grupu un ka nepieciešams nodrošināt mērķtiecīgu ieviešanu, lai šī grupa iegūtu izglītību. Tomēr šīs grupas riski būtiski neatšķiras no citu grupu riskiem, tādēļ tie ir jāiekļauj pamata ieviešanas procesos un praksēs, nevis jāuzskata par pilnīgi atsevišķu īpašu gadījumu. Kā varētu sagaidīt no pierādījumiem par priekšlaicīgu izglītības pamešanu kopumā, šķiet, ka labas kvalitātes skolas, kas reaģē uz atsevišķajām iezīmēm un laicīgi iejaucas atsevišķās grūtībās, ir būtiskas, lai samazinātu priekšlaicīgu izglītības pamešanu. Ja šādu skolu prakses tiek uzskatītas par raksturīgi iekļaujošām praksēm, tad pierādījumi liecina, ka iekļaujošas izglītības attīstība var kļūt par svarīgu veidu, kā mazināt priekšlaicīgu izglītības pamešanu izglītojamo ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām vidū.

PROJEKTA IZNĀKUMI

Aģentūras tīmekļa vietnē ir publicēti divi ziņojumi, un konstatējumi tika prezentēti starptautiskā skolas psihologu konferencē.

- Eiropas Speciālās un iekļaujošās izglītības aģentūra, 2016. *Early School Leaving and Learners with Disabilities and/or Special Educational Needs: A Review of the Research Evidence Focusing on Europe [Priekšlaicīga izglītības pamešana un izglītojamie ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām: pārskats par izpētes pierādījumiem, kas koncentrējas uz Eiropu]*. (A. Dyson un G. Squires, red.). Odense, Dānija

Šajā ziņojumā ir izklāstīti konstatējumi pārskatam par pētījuma pierādījumu, kas attiecas uz priekšlaicīgu izglītības pamešanu Eiropā, jo īpaši attiecībā uz jauniešiem ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām. Pārskatā galvenā uzmanība pievērsta publicētajiem materiāliem, kas tieši saistīti ar esošo situāciju vienā vai vairākās Eiropas valstīs un kas ir pieejami angļu valodā. Tomēr ir maz pētījumu, kas atbilst šiem kritērijiem. Tādēļ Eiropas zinātniskā literatūra pēc nepieciešamības tikusi papildināta ar literatūru no citām pasaules daļām.

- Eiropas Speciālās un iekļaujošās izglītības aģentūra, 2017. *Early School Leaving and Learners with Disabilities and/or Special Educational Needs: To what extent is research reflected in European Union policies? [Priekšlaicīga izglītības pamešana un izglītojamie ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām: cik lielā mērā izpēte ir atspoguļota Eiropas Savienības politikā?]*. (G. Squires un A. Dyson, red.). Odense, Dānija

Šajā ziņojumā apkopota galvenā pētījumu literatūra par izglītojamiem ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām saistībā ar priekšlaicīgas izglītības pamešanas parādību, un tajā salīdzināti konstatējumi un ietekme uz ES politikas dokumentos pieņemtajām nostājām. Pārskatā tiek sniegti ieteikumi par to, kā politikas veidotāji varētu efektīvāk risināt jautājumu par priekšlaicīgu izglītības pamešanu, jo īpaši tādēļ, ka tas ietekmē izglītojamos ar funkcionāliem traucējumiem un/vai speciālām izglītības vajadzībām.

- Squires, G., 2017. *Early School Leaving and SEN: Understanding the literature and policy in Europe [Priekšlaicīga izglītības pamešana un speciālās izglītības vajadzības: izpratne par literatūru un politiku Eiropā]*. Referāts tika prezentēts 2017. gada Starptautiskajā Skolu psiholoģijas asociācijas konferencē Mančestrā, Apvienotajā Karalistē, sestdien, 2017. gada 22. jūlijā.

Skolas psihologiem paredzētajā starptautiskajā konferencē tika prezentēts izstrādātais modelis par to, kā izprast procesus, kas noved pie priekšlaicīgas izglītības pamešanas. Tas tika atzinīgi novērtēts, un dalībnieki vēlējās izmantot modeli skolas līmenī.

Sekretariāts:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denmark
Tālrs.: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Birojs Briselē:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussels
Belgium
Tālrs.: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org